కాలదోషం

శ్రీ కోటంరాజు జనార్దనరావు

పన్నెండున్నరయింది. అందరూ వెళ్లారన్న ఆశతో వొళ్లు విరుచుకుంటూ లేచి చాంబర్ను తలుపు మూద్దామని గుమ్మందగ్గరకు వెళ్లాడు లాయర్ సుధాకర్. ఒళ్లో తలపాగా పెట్టుకొని బల్లమీద కునుకు పాట్లు పడుతూ, జోలపాటగా గుర్రుపెడుతున్నాడు షావుకారు.

అరె! ఈతనిమాట తాను పూర్తిగా మరిచిపోయాడు. అదిగాక ప్లీడర్లకు ఎదురుగుండా వున్నవాడు పెళ్లికొడుకు. కనుమాటుగా కూర్చుని కునికిపాట్లు పడుతున్న ఈ ఆగంతుకునిమాటే మరచిపోయాడు, పనిలో నిమగ్నుడయిన సుధాకర్.

అతని స్థితి మాస్తే జాలివేసింది. "షావుకారుగారూ!" అన్నాడు మంద్రస్థాయిలో. "అయ్యా!" అంటూ వులిక్కిపడి లేచాడు తలపాగా సర్దుకుంటూ షావుకారు.

"లోపలికి రండి." అన్నాడు సుధాకర్ బరువుగా, అలసటగా.

ఇది గమనించి షావుకారు "భోజనంచేసి రాండి. తొందరలేదు. కూర్చుంటాను." అన్నాడు. బలవంతపెట్టాడు. అతనిలోని సహనాన్ని చూస్తే సుధాకరునికి ఆశ్చర్యంవేసింది. బహుశా! ఏదో తీరని ఆపత్తులోవుండివుంటాడు- అనుకుంటూ, లోపలకు వెళ్లాడు భోజనానికి షావుకారు బలవంతంపై. మళ్లీ క్లయింట్లు సేవకై తిరిగిచాంబర్లోకి వెడతాడని తెలిసిన సుధార్ భార్య రుసరుసలాడుతూ, ఆగంతుకుని అనవసరంగా నిందిస్తూ వడ్డించింది. అది వాళ్లజీవితంలో మామూలు. తన భర్త అతని జీవితాన్ని భార్యను మరచి క్లయింట్లపు ధారాదత్తం చేస్తున్నాడని ఆమె అభియోగం. నోట్లకట్టలను తెచ్చి భర్తయిచ్చినప్పుడు మాత్రం సుధాకరుని ఆమె లౌక్యాలికంగా కుమిస్తూ వుంటుంది.

"కొత్తక్లయింటు. అదిగాక షావుకారు." అన్నాడు సుధార్ పెరుగు కలుపుకుంటూ.

"ఏమో! మొయిష్టం. నేను నిద్రపోతాను." అన్నది సుధార్ భార్య, మూతి విరుస్తూ.

విటమినెట్టు మాత్రలు మ్రింగి, వక్కపొడి నములుతూ బయటపడ్డాడు సుధాకర్.

2

సంచిలోని కాగితాలను తీస్తూ షావుకారు తన సమస్య చెప్పనారంభించాడు. సుధాకర్ బ్రీఫ్‌బుక్కు తీసుకొని కావలసిన పాయింట్ను నోటు చేసుకున్నాడు.

ఆయన పేరు భూమయ్య. పూర్వాశ్రమంలో బులియన్ వ్యాపారంచేశాడు. భాగస్థులు మోసం చేయడంకారణంగా ప్రస్తుతం చితికాడు.

తన వ్యాపారం బాగా ఝుంఝూమారుతంగావున్న రోజుల్లో తన మిత్రుడు కాశయ్య తనకు అవసరమైనప్పుడు వ్యాపారనిమిత్తమయి డబ్బు సాయం చేస్తుండేవాడు. తాను అప్పుడింత అప్పుడింత తిరిగి యిస్తూ వుండేవాడు. స్నేహం కారణంగా అర్ధరూపాయ వడ్డీతో తాను తెచ్చుకుంటూ వుండేవాడు. ఈ లెక్కజమ కాశయ్యపుస్తకాల్లో వ్రాయబడుతూ వుండేది.

కాశయ్య కొన్నాళ్లకు మంచమెక్కాడు. అతనికి బ్రతుకుతాననే ఆశ సన్నగిల్లింది, ఒకరోజున భూమయ్యను పిలిపించాడు. కాశయ్యభార్య ఏనాడో కాలంచేసింది. ప్రక్కదగ్గర అతన్ని కనిపెట్టుకున్న యతిరాజమ్మ కూర్చుని వుంది ఏడుస్తూ. యతిరాజమ్మ అతన్ని నమ్మికొని ఉన్న దూరపు బంధువు. కాశయ్య, ఎందుకయినా మంచిది లెక్కచూచి కాగితంవ్రాసియిమ్మన్నాడు.

లెక్కలు చూచుకొన్నారు. జమాఖర్చుల్లో కొన్ని హెచ్చుతగ్గులు వచ్చాయి! వాదించుకున్నారు. చివరకు భూమయ్య పదివేలు యివ్వతేలినట్లుగా నిర్ణయించుకున్నారు. కాశయ్య మరగత్తు వ్రాసిమ్మనాడు భూమయ్యను. మిత్రుని కోరికప్రకారం, భూమయ్య వ్రాసియిచ్చాడు- "లెక్కలు చూచుకోగా పదివేలు యివ్వతేలానని, అర్ధరూపాయివడ్డీతో మూడు సంవత్సరాలలో తిరిగి యివ్వగలనని."

కాశయ్య కొంపాడువడ్డీ కట్టాడు తనదగ్గర, అంటాడు భూమయ్య. స్నేహితుడు తనను యిట్లా మోసగిస్తాడని భావించలేదన్నాడు. సరే. అనుకున్న ప్రకారం మూడు సంవత్సరాలగడువులో చెల్లించాలి గనుక భూమయ్య అప్పుడప్పుడూ చెల్లిస్తూ వచ్చాడు. షరగత్తు పుస్తకం కాగితాలలో ఈ జమలు వ్రాయబడ్డాయి. కాలంచేస్తానని భయపడ్డ కాశయ్య కాలంచేయలేదు. షరగత్తు వ్రాసిన ఆరేళ్లకు కాలంచేశాడు. తాను నిలబడి మిత్రుని అంత్యక్రియలన్నీ జరిపించాడు భూమయ్య; అతని ఆత్మశాంతికై ఘనంగా దానధర్మాలు చేయించాడు.

కాశయ్యకు నా అన్నవారు ఎవరూ లేరు; తన్ను నమ్మికువ్న యతిరాజమ్మ, తమ్ముని సంతానం ఒక్కటే నొక్కకుమార్తె తప్ప. ఇరువురిని పరామర్శలుచేసి, పదిరోజులతర్వాత యింటికి చేరాడు భూమయ్య.

దినవారాలయిన వారం పది రోజులకు తనకు రెండు లాయరు నోటీసులు వచ్చాయి. ఒకటి యతిరాజమ్మ తగఫునుంచి; రెండవది కాశయ్య తమ్మునికుమార్తె దగ్గరనుంచి "తన పేరిట కాశయ్య వీలునామా వ్రాశాడనిన్నీ, అందుమూలముగా కాశయ్య యావదాస్తికి తాను సర్వాధికారినిననీ, అంగుమూలంగా ఆ నోటీసు అందినవారంరోజులలో షరగత్తు క్రింద మిగిలిన అసలు ఫాయిదాలు చెల్లించవలసిందనీ, లేనిచో తగుచర్యలు తీసుకోబడునని." యతిరాజమ్మ నోటీసులోని సారాంశము.

"కాశయ్య వీలునామా వ్రాయలేదని, అది కేవలము యతిరాజమ్మ సృష్టేనని, తాను హిందూ ధర్మశాస్త్రానుసార్యంగా వారసురాలననీ, కాన షరగత్తు బాబతు అసలు ఫాయిదాలు తనకు వారం రోజులలో చెల్లించవలసినదనీ, లేనిచో తగుచర్యలు తీసుకోబడునని, దాని ఖర్చులపై భూమయ్యయే బాధ్యుడనిన్నీ"— కాశయ్య తమ్ముని కుమార్తె నోటీసు సారాంశము.

భూమయ్య తన అరవై యేళ్ల జీవితంలో ప్లీడరు నోటీసు అందుకోవటం యిదే ప్రప్రథమం. ఇదా కాశయ్యవారసులు తనకు చేసే ప్రత్యుపకారం! కాశయ్యశవం దహనానికే శక్తిలేని సమయంలో తాను నిలబడి, అతని ఘనతకు తగినట్లుగా ఖర్చుపెట్టాడే. ఆమాత్రం వారసులకు కృతజ్ఞతలేదే-అనుకున్నాడు. పైగా వాళ్లు తాను ఖర్చుపెట్టిన మొత్తం జమపెట్టకుండానే రూపాయలకై నోటీసు పంపారు.

భూమయ్యకు ప్లీడరుదగ్గరకు వెళ్లిక తప్పలేదు నోటీసులు రెండు చూపించాడు. ప్లీడరు విషయం అంతా విని భూమయ్య అభిప్రాయ మేమిటని అడిగాడట. తనకు ఋణశేషం వుంచుకోనుద్దేశం లేదని, యిరుపక్షాలు కాశయ్యఘనానికి వారసుల మంటున్నారు గనుక, న్యాయాలయాన్నుంచి కాశయ్య వారసులమని ఎవరయితే సర్టిఫికేటు తేగలరో వారికి తాను ఋణశేషం చెల్లించడానికి సిద్ధంగా వున్నానని, తనలెక్కప్రకారం వారు నోటీసులలో కోరినంత ఈయనక్కరలేదని, చాల తక్కువ సొమ్మే బాకీ వున్నానని తెలియబర్చాడు భూమయ్య. ప్లీడరు అదే ప్రకారం నోటీసులకు జవాబు పంపాడు.

భూమయ్యనోటీసులోని వాదనను,సదుద్దేశాన్ని లెక్కచేయకుండానే, యతిరాజమ్మ కోర్టులో దావా వేసింది. సమన్లు ముట్టిన వెంటనే భూమయ్య తిరిగి ఆ ప్లీడరును కలుసుకున్నాడు. భూమయ్య ఎల్లప్పుడు, ఏకాభిప్రాయం గలవాడని తెలుసుకొని "అనవసరంగా దావా వేశారు కనుకనూ, తానెల్లప్పుడు కోర్టు నిర్ణయించిన కాశయ్య వారసునకు ఋణశేషం చెల్లించడానికి సిద్ధంగా వున్నాను గనుకను తాను కోర్టు ఖర్చులకు బాధ్యుడనుగాను." అని ఆన్సరు పెట్టాడు ప్లీడరు.

తన ఆన్సరు విని కోర్టువారు కేసు పెండింగులో పెట్టి, యతిరాజమ్మను వారసురాలిగా సర్టిఫికేటు తెమ్మని, టైము యిచ్చారు. ఒక సంవత్సరంలో యతిరాజమ్మ తనపేరునవున్న కాశయ్య వీలునామాను రుజువు చేసుకొని కాశయ్య తమ్ముని సంతానపు హక్కులను త్రోసిపుచ్చి జిల్లా కోర్టునుంచి సర్టిఫికేటు తీసుకొనివచ్చి దాఖలు చేసింది.

ఇప్పుడు భూమయ్యకు అసలయిన సమస్య ప్రారంభమయింది. అప్పుడే కాశయ్యకాలం చేసి రెండేళ్లయింది. ఈ రెండేళ్లలో కాలగతిలోపడి భూమయ్య చితికిపోయాడు. పూర్వపు ఋణశేషాన్ని వుంచకూడదనే వుద్దేశం అదే ప్రకారం తనలో వున్నదికానీ, తన స్థితిగతులు అదే మాదిరిగా లేవు. తాను ఇప్పుడు ఆన్సరులో అన్న ప్రకారం ఋణశేషాన్ని యతిరాజమ్మకు చెల్లించలేడు. దానికల్లా ఒకటే మార్గం యతిరాజమ్మను దావాలో ఓడించాలి.

తాను చాలకష్టాలలోవున్నాడు. తిరిగి ప్లీడరును కలుసుకొని చెప్పాడు. కాశయ్య వడ్డీలకు వడ్డీలు పెంచి

ఋణభారాన్ని పెద్దచేశాడు. అదిగాక కాశయ్యకు అంత్యక్రియలు,దినవారాలు తానుఘనంగాచేశాడు.తాను మిత్రత్వంలో లెక్కలు వ్రాయలేదు. ఘమారు రెండువేలు తనకు జమరావాలి. లెక్కలేదు గనుక కోర్టు నమ్మదు. అంగుకని తన ఈ ప్రస్తుత క్లిష్టపరిస్థితులను చూచి, దావాను ఏదోవిధంగా గెలవాలని తనప్లీడరును బ్రతిమాలాడు. ఆయన "లాభం లేదు. ఒకసారి ఆన్నరులో ఋణశేషాన్ని ఒప్పుకున్న తర్వాత దావా గెలవడం కష్టం"మన్నాడు.ఈఅభిప్రాయం తనకు ఇన్నరు పెట్టిననాడే చెప్పి వుండాల్సిందన్నారు. భూమయ్య బలవంత పెట్టాడు. ప్లీడరు ఏవిధంగాను లాభం లేదని రాజీపడమని సలహాయిచ్చాడు. ఛా! ఆ కృతఘ్నులను ఆశ్రయించి తాను రాజీపడటమా! వాళ్లు ఎక్కడ పడితే అక్కడ దుర్భాష లాడుతున్నారు, తాను కాశయ్యను ద్రోహం చేశానని. పైగా తన్ను దావా గెలిచి సివిలు జెయిలులో పెట్టిస్తామని ప్రచారం చేస్తున్నారు. అందుకని ఆ ప్లీడరుగారి సలహానచ్చక, సుధాకర్ పేరు ప్రఖ్యాతులను విని మరీ వచ్చాననీ, తన్ను తప్పక గెలిపించివలసిందనీ అంటూ సుధాకర్‌కు సాష్టాంగ ప్రణామం చేశాడు భూమయ్య.

సుధాకర్ యిరకాటాన్ని పడ్డాడు. పరిస్థితులు మనిషిలో ఎంతమార్పును తీసుకువస్తాయా అనుకున్నాడు. "రికార్డువుంచి రేపు రాండి. చదివిచెప్తాను." అని పైము యిచ్చాడు. ఏమయినాసరే తన్ను గట్టెక్కించాలంటూ రాత్రి రెండుగంటలకు భూమయ్య నిష్క్రమించాడు.

3

నిర్ణీతకాలానికి అరగంట ముందుగానే భూమయ్య సుధాకర్ ఛాంబర్‌కు వచ్చి "నమస్కారమండీ!" అన్నాడు. అతని కన్నుల్లో ఆశ తొంగిచూస్తోంది. పని చేసుకుంటున్న సుధాకర్ భూమయ్యవంక చూచి, చేతిగడియారం వంక చూచాడు. "యివ్వాళ మాదుకాణం బందు. అందువల్ల ముందుగానే వచ్చాము. తొందరలేదు. కూర్చుంటాను." అంటూ భూమయ్య వరండాలో వున్న నిన్నటి తన ఆసనంవైపు నడిచాడు.

సుధాకర్, అతనిలోని సహనాన్ని చూచి ఆశ్చర్యపడ్డాడు. సాధారణంగా క్లయింట్లు తమ పని అనుకున్నదానికన్నా అరగంట ముందుగానే కావాలని ఆవేశపడుతారు. తాము తొందరపడుతారు. ప్లీడరును తొందరపెడుతారు. స్థిమితంగా సమస్యను పరిష్కారం చేయనీయరు. తొందరలో తప్పటడుగు పడుతుంది. తరువాత విచారిస్తారు. భూమయ్య ప్రకృతి దానికి విరుద్ధంగా వుంది. ఏమిటి యితనిలోని గూఢమయిన ఓర్పు, సహనం? ఎందుకివన్నీ ప్రశ్నించుకున్నాడు—నవ్వుకున్నాడు సుధాకర్ —ఏమో లేదు, యిదంతా యతిరాజమ్మకు హుళక్కి అనడానికే!

కాలగతి, మనిషిలో ఎంత మార్పును తీసుకువస్తుంది! నిజాయితీనే కోల్పోయేటట్లు చేస్తుంది. దానికి కారణం ఏమిటి? పరిస్థితులలోని మార్పా అనిపించింది. అయితే ఈ కాలంలో నమూనాకైనా హరిశ్చంద్రులు లేరా? ఎంత విషమ పరిస్థితులలో కూడా, చివరకు నక్షత్రకుని సలహామీదనైనా హరిశ్చంద్రుడు బాకీ లేదని, ఈయలేనని అనలేదే? అటువంటి శీలం, పట్టుదల, కలియుగంలో అంతరించిందా అనిపించింది సుధాకర్‌కు. పైగా తన దుశ్శీలతకు, దుర్మదవడికి సుధాకర్‌ను యింధనంగా ఉపయోగిస్తున్నాడు భూమయ్య. ఎందుకనో సుధాకర్‌కు చాల బాధ అనిపించింది. తన వృత్తిపై తాత్కాలికంగా ఏహ్యభావం కలిగింది. అయినా తన వృత్తి యేం చేసింది? తన్ను యిటువంటి దుశ్శీలులకు తోడ్పడమని హెచ్చరించిందా! కేసులో బలాబలాలను మంచి చెడులను నిర్ణయించుకునే శక్తి, స్వాతంత్ర్యము తనకున్నవి. ఎవ్వరూ తనను నిర్బంధించలేరు! అవును. తాను యతిరాజమ్మకు మోసం చేయలేదు. అందుకు భూమయ్యకు అండగా నిలబడలేదు. నిలబడెడు.

"భూమయ్యగారూ!" అని పిలిచాడు సుధాకర్.

"అయ్యా!" అంటూ భూమయ్య బూట్లు చప్పుడు చేసుకుంటూ లోపలకు రాబోయి, నాలిక కొరుక్కుని, బూట్లు గుమ్మందగ్గర వదలి, లోపలకు వచ్చి, టేబిలు దగ్గర వినయవిధేయతలతో నిలబడ్డాడు.

భూమయ్య వచ్చేసరికి తాను అతని రికార్డే చదువుతున్నాడు. భూమయ్యకు తనపైగల నమ్మకం, ఆశ చూస్తుంటే తనలో విపరీతమైన జాలి కలుగుతోంది. ఎక్కడినుంచో తనలో అతని విశ్వాసాన్ని వమ్ము చేయకుమని మనసు బోధిస్తోంది. మళ్ళీ ఒకప్రక్కన పాపంలో పాలుపంచుకొనవద్దనిపిస్తోంది. న్యాయానికీ, ధర్మానికీ తీరని సంవాదం జరుగుతోంది. వృత్తిలో తారాపథాన్ని అందుకోవలసిన తాను యిటువంటి కేసులు తీసుకోరాదు. పేరు పాడయిపోతుంది. తన కీర్తి కాంతివంతం కావాలదు!

"భూమయ్యగారూ! నేను ఈ కేసు చెయ్యను. తుమించండి. రికార్డు తీసుకువెళ్ళండి." అన్నాడు సుధాకర్ రికార్డు కడుతూ.

భూమయ్య ఒక్కసారి కుప్పగా కుర్చీలో కూలబడ్డాడు. అయిదు నిమిషాలు మాట్లాడలేకపోయాడు.

"ఏమయ్యా! పాయింటు లేదా?" అన్నాడు అనుభవజ్ఞుడిలాగా.

"ఫాక్టమీద పాయింటు లేదు." అన్నాడు సుధాకర్.

"పోనీండి. లా పాయింటు లేదా?" అన్నాడు భూమయ్య.

సుధాకర్ మాట్లాడలేదు.

"అదేమిటయ్యా! మీరు తలుచుకుంటే పాయింటు తీయలేరా. మిసప్రాప్రియేషన్ కేసులో తమకు ఎంత పేరు వచ్చింది. అది వినేకదా నేను తమదగ్గరకు వచ్చింది. ఇవ్వాళరేపు మీ పేరు ఎంతగా చెప్పుకుంటున్నారు. మీరే అలా అంటే ఎలా?" అన్నాడు భూమయ్య.

భూమయ్య అన్నదాంట్లో వాస్తవం లేకపోలేదు. మన ప్రజ్ఞను యింకొకడు గోరంతలు కొండంతలుగా చేసి చెప్తుంటే ఎవరు కాదనగలరు. సుధాకర్ దర్పానికి కాస్త చక్కలిగింత పెట్టినట్లయింది.

"లా పాయింటు లేకేం?" అన్నాడు సుధాకర్ అదోరకంగా హుందాగా నవ్వుతూ.

"ఏ పాయింటు సార్!" అన్నాడు భూమయ్య. ముఖం విప్పారింది. గెలిచాననుకున్నాడు. సుధాకర్ది చల్లని చెయ్యి. దానికితోడు తన జాతకచక్రంకూడ చూపించుకున్నాడు. వ్యవహారంలో గెలుపు తనదే అని జాతకజ్ఞులు చెప్పారు.

"దావా 'కాలదోషం' (Limitation) పట్టింది. అదిగాక కాశయ్య లై సెన్సు లేకుండా వడ్డీ వ్యాపారం చేశాడు. కాన దావా చెల్లదు." అన్నాడు సుధాకర్ సిగార్ వెలిగిస్తూ.

"మరింకేం! అదీపాయింటు. నే చెప్పలా అయ్యా తమ ఆలోచన సూక్ష్మబుద్ధి! ఛా! ఆ ప్లీడరుగారికి లేందే! అందుకనేకదయ్యా తమదగ్గరకు వెతుక్కుంటూ వచ్చాను." అని ధీమాగా కుర్చీలో కూర్చున్నాడు, కాలుమీద కాలు వేసుకుని.

"అయినా, నేను ఈ కేసు పట్టను!" అన్నాడు సుధాకర్ సిగార్ ఆష్ ట్రేలో నలుపుతూ. ఇది సుధాకర్ మానరిజమ్. తాను ఒక అభిప్రాయానికి, నిర్ణయానికి వచ్చిన తరువాత తన భావాలకు ద్యోతకమయ్యే సిగార్‌ను ఆష్ ట్రేలో నులిమివేస్తాడు. అంతటితో ఆ అధ్యాయానికి పూర్తి అన్నమాట.

ఇది సుధాకర్ ఆఫీసుకు ఒకసారి వచ్చిన ప్రతి క్లయింటు ఇట్లే గమనిస్తాడు. బుద్ధిమంతుడు భూమయ్య దీన్ని గ్రహించాడు!

అదోవిధంగా నవ్వుతూ "ఎందుకని?"అన్నాడు, ఆర్గ్యుమెంటు ధోరణిలో, ఆఖరి తురుపుగా.

సుధాకర్‌కు జవాబు చెప్పవలసిన అవసరంలేదు. అయినా పెద్దమనిషిని అసంతృప్తుని చేయడం మంచిది కాదు.

"అన్యాయం గనుక!" అన్నాడు ముక్తసరిగా.

"ఏది అన్యాయం?" అన్నాడు భూమయ్య.

"కాలదోషం పట్టిందని, బుణాన్ని కాదనడం." అన్నాడు వ్యంగ్యంగా నవ్వుతూ సుధాకర్.

"మరి కాలదోషంపై ధర్మసూత్రాలనుకూర్చుతూ చట్టమెందుకు యేర్పడింది ప్లీడరుగారూ? మీకు నేను చెప్పాలా! కాలదోషపువాదన చట్టసమ్మతమేననికదా సూత్రకారులు దానిని నియమించింది." అన్నాడు భూమయ్య తన అరవై ఏళ్ళ ప్రాపంచికానుభవంతో. భూమయ్య వాదనలో పాయింటు కనబడుతోంది. సుధాకరుడు ఆలోచనలోపడ్డాడు.

అయిదు నిమిషాలు ఓపికపట్టాడు భూమయ్య.

"న్యాయసమ్మతమైన కాలదోషపు వాదనను అన్యాయమనే హక్కు న్యాయవాదులైన మీకు ఎక్కడిది? చివరకు న్యాయమూర్తులు కూడ దానికి బద్ధులే. మీరు మీ కర్తవ్యాన్ని మరుస్తున్నారు. అన్నాడు భూమయ్య ఆఖరిసారిగా జరీ తలపాగా సర్దుకుంటూ.

సుధాకరుని ఎవరో తట్టి లేపినట్లయింది. అవును కేసును నిర్ణయించే బాధ్యత న్యాయవాదిఅయిన తనపైనే కాదు. తన శక్తివంచన లేకుండా తనదగ్గరకు వచ్చిన పార్టీకి చట్టసమ్మతమైన న్యాయవాదనచేయవలసిన కర్తవ్యం తనపై వుంది. సిగార్ ముట్టించాడు.

అది సుధాకరుని అంగీకార సూచనగా భావించి, భూమయ్య సంతోషంతో అయిదు వందల రూపాయల నోట్లు పేపరు వైటుక్రింద పెట్టి, వకాల్తా సంతకం చేసేందుకు సుమాస్తాదగ్గరకు వెళ్ళాడు. ఇదంతా అదు

ర్దాగా కళ్ళజోడులోంచి గమనిస్తున్న గుమాస్తా రాజు గారు ఆనందంతో పిలకముడివేసుకుని భూమయ్యను వివరాలు కనుక్కుంటూ వకాల్తా పూర్తిచేశారు.

4

ద్వితీయ సంగ్రామం ప్రారంభమయింది; సుధాకర్ వకాల్తా పుచ్చుకోవడంతో ఆన్నరుకు అమెండ్‌మెంటు అడిగాడు—దావాకు కాలదోషం పట్టిందని, కాశయ్య లై సెన్సు లేకుండా వడ్డీ వ్యాపారం చేశాడు కనుక దావా చెల్ల నేరదని.

లా పాయింటు ఎన్నడైనను వాదించవచ్చును కనుక, కోర్టువారు ప్రత్యర్థులకు యాభై రూపాయల దిన ఖర్చులు యిచ్చి ఆన్నరు అమెండుమెంటుకు (సవరణకు) అనుమతియిచ్చారు.

ఖర్చులు జమచేస్తున్న భూమయ్య అదోవిధంగా నవ్వాడు. ఈ యాభై రూపాయల రుసుముతో యతిరాజమ్మ బుణం నీటిపాలవుతోంది.

విచారణ ప్రారంభమయింది.

కేసు విచారణ అనగా దాదాపు సమవుజ్జీలయిన యిరువురు ప్లీడర్ల చదరంగపు ఆట అన్నమాట. కాకపోతే. ఈ చదరంగంలో సజీవులయిన మానవులు పావులు. ఆయా ప్లీడర్ల బుద్ధికుశలతబట్టి ఈ పావులు నడుస్తాయి, పలుకుతాయి. ఆ యిరువురిలో ఒకరు అనుకోకుండా యింకొకరు ప్రత్యర్థుల ఆటను త్రోసిరాజంటాడు. ఆట కడుతుంది.

సుధాకర్‌కు ఈ ఆటలో చురుకుతనం ఎక్కువ. ప్రత్యర్థి యింకొకవైపు కాపు కాచుకుంటూవుంటే అనుకోనివైపునుంచి చొరబడి షహాఅంటూవుంటాడు. తప్పకునేందుకు వీలులేక ప్రత్యర్థి విస్తుపోయి ఓటమిని అంగీకరించవలసివస్తుంది.

సాధారణంగా సాక్షులను ప్రత్యర్థులు వొప్పుకోని వివాదాంశాలకు మాత్రమే వినియోగిస్తారు. యతిరాజమ్మ ప్లీడరు ఒక్క సాక్షిని విచారించాడు—కాశయ్య వడ్డీ వ్యాపారి కాదని రుజువు చేసేంతవరకు మాత్రమే. క్రాసు పరీక్షలో ఆ సాక్షి చనిపోయిన కాశయ్యకు గట్టిగా స్తోమతు ఈయలేకపోయాడు. ఆ ప్లీడరు, భూమయ్య ఏవిధంగానైనా తన వాదనలను రుజువు చేసుకునే నిమిత్తమై సాక్ష్యమునకు వస్తాడు కదా; క్రాసు పరీక్షలో యతిరాజమ్మ కేసునంతా రుజువుచేసుకొనవచ్చని ఆశపడ్డాడు.

సుధాకర్ మాత్రము తెలివి తక్కువవాడా! భూమయ్యను బోనెక్కించలేదు! నలుగురు గట్టివ్యాపారస్తులను సాక్షులగా తెచ్చాడు కాశయ్య వడ్డీ వ్యాపారి అనిచెప్పేందుకు. కాశయ్య వీధిలోనే అదే వ్యాపారం చేసేవారు గనుక వారి సాక్ష్యము తొణకక, బెణకక పెట్టని కోటగా నిలబడింది.

ఇరు పక్షాల న్యాయవాదులకు వాగ్యుద్ధం జరిగింది. న్యాయమూర్తులు శ్రద్ధగావిన్నారు. మరునాడు తీర్పు వచ్చింది. భూమయ్య జమలను ఎవరూ రుజువుచేయని కారణంతో దావాకు కాలదోషం పట్టిందనీ, కాశయ్య లై సెన్సు లేకుండా వడ్డీ వ్యాపారం చేశాడని రుజువుఅయింది కనుక, కోర్టువారు యతిరాజమ్మ దావాను కొట్టివేశారు. యతిరాజమ్మ ఓడిపోయింది.

పౌరుషవంతురాలయిన యతిరాజమ్మ అప్పీళ్ళు చేసింది. వాటికి కూడ ఆ దుర్గతే పట్టింది.

భూమయ్య పట్టు నెగ్గింది. సుధాకరుని పేరు ప్రఖ్యాతులు యినుమడించాయి.

పైకోర్టు తీర్పుకూడ తనకు అనుకూలంగా వచ్చిన నాడు భూమయ్య సుధాకరుని ఛాంబర్సుకు వచ్చి, ప్లీడరుగారిని పూలదండలతో ముంచేసి, అతని వేలుకు వజ్రపుటుంగరం తొడిగాడు విజయచిహ్నంగాను, తన జ్ఞాపకార్థంగానూ. ఛాంబర్సులోని పెడస్టల్ ఫాను పూలవాసనను విజయధ్వానాలతో మేళవించి నలుదిక్కులా వెదజల్లింది.

5

అవి వేసవి శెలవలు. సివిలు ప్రాక్టీసు మాత్రమే చేసే సుధాకర్‌కు కోర్టుశెలవలు. అతడు ఉదయం ఆఫీసులో ఒక్కడే కూర్చుని ఆవారం వచ్చిన లా జర్నలు చదువుకుంటున్నాడు. పెడస్టల్ ఫాను నిర్మలమైన పవనాన్ని ఏకాగ్రతతో అతని ఛాంబర్సును నింపివేస్తోంది.

"నమస్కారమండి!" అన్న అభివాదమును విని తలయెత్తాడు సుధాకర్. గుమ్మంలో భూమయ్య నిలబడివున్నాడు. అదే పెద్ద జరీ తలపాగా, మోకాళ్ళవరకు లాంగుకోటు, పంపు షూతో నిలబడివున్నాడు. అతని లాంగుకోటు ఒకానొకప్పుడు భూమయ్య దృఢకాయుడు అని సూచిస్తోంది. ప్రస్తుతం ఆ లాంగుకోటు కేవలం ఒక కర్రకు గొడుగు తగిలించినట్లుగా వుంది.

భూమయ్య బాగా చిక్కిపోయాడు. అతని పెద్ద కళ్ళల్లోంచి అతని ప్రాణంతొంగి చూస్తోంది.పంపుషూ గుమ్మంలో విడుస్తూ "నేను రావచ్చునా!" అన్నాడు వినయవిధేయతలను బలహీనమైనగొంతుకతో ప్రకటిస్తూ.

భూమయ్య గెలిచిం తరువాత మళ్ళీ రావడం యిది ఏడాది పిదప. ఈసారి ఏబుణభారాన్ని విముక్తి చేసుకునేందుకు వచ్చాడో అని నవ్వుకుంటూ ఆహ్వానించాడు సుధాకర్.

భూమయ్య తనకు విజయచిహ్నంగా యిచ్చిన వుంగరం కోసం చేతివంక చూచుకున్నాడు. చేతికి లేదు. బాగుందని పోరుపెట్టితే భార్యకు యిచ్చినమాట గుర్తుకు వచ్చించి.

భూమయ్యవచ్చి కుర్చీలో ఆసీనుడయ్యాడు. కుశలప్రశ్నలఅనంతరం సుధాకర్ ప్రశ్నించాడు. "ఈ సారి యేమిటని?"

"అయ్యా యతిరాజమ్మ బుణభారాన్ని తీర్చుకునేందుకు వచ్చాను." అన్నాడుభూమయ్య.

సుధాకర్‌కు అర్థం కాలేదు. అదీకాక యతిరాజమ్మ కేసు వోడిపోయిన తరువాత యింకా బుణమేం మిగిలిందా భూమయ్య తీర్చేందుకు- అనుకున్నాడు.

పెడస్టల్ ఫాను అవ్యాజమయిన ధ్వానాలను చేస్తూంది. భూమయ్య బరువుగా నిట్టూర్చిచెప్ప ప్రారంభించాడు:

"వకీలుగారూ మీరు కేసు పట్టనన్నాడు నాకు అర్థంకాలేదు; నీతికి న్యాయానికి ఎంత తేడావుందో! అనుభవజ్ఞులు మీరు దాన్ని గ్రహించే కేసు పట్టనన్నారు. మూర్ఖుణ్ణి బలవంతపెట్టాను.

"కేసు గెలిచాము. యతిరాజమ్మ బుణశేషాన్ని కాలదోషంలో పడిందని త్రోసిరాజనగలిగాము. నా మనసు వుపశమించింది. కాశయ్య వదలిన ఈ కాస్త ధనంతో జీవితశేషం గడుపుకుందామనుకున్న యతిరాజమ్మకు యిది తీరని ఘాతమయింది. వాళ్ళి వాళ్ళి మాటల నమ్మి వున్న సొమ్ములన్నీ ఖర్చుపెట్టి అప్పీలు చేసి హైకోర్టుదాకా వెళ్ళిందికాని చట్టసమ్మతమైన కాలదోషం, కాలసర్పంలాగా యతిరాజమ్మను కాటువేసింది. కేసు గెలిస్తే వసూలు చేసుకొనవచ్చనుకొన్న అప్పలవాళ్లు యతిరాజమ్మను బాధించదొడగారు. యతిరాజమ్మ జీవితం అంధకారబంధురం అయింది. తాను చేసిన బుణాలకు కాలదోషం అడ్డురాలేదు. మార్గం తోచలేదు. ఆత్మహత్య చేసుకుంది!

"ఇటు నేను మాత్రం బాగుపడ్డ దేముందయ్యా? కేసుగెలిచిన తరువాతనుంచీ మంచమెక్కాను; కాల వాహినితో చావు బ్రతుకులపై మాట్లాడవలసివచ్చింది. ఎప్పటికప్పుడు మీ కోసరమై ఖబురు పంపుదామనుకునే వాణ్ణి. మంచంమీద పడుకున్నప్పుడల్లా నాకిదే సమస్య. నా గెలుపెంతవరకు ధర్మసమ్మతమైనదా అని తరచి తరచి చూచాను. నాది గెలుపు కాదు. నాదే పూర్తిఓటమి. చట్టము నీడలో నక్కి నీతిని, ధర్మాన్ని తోల్పోయాను. అందుకనే అంటారు చబుబద్ధమైన న్యాయానికి చెవులున్నాయేగాని కళ్లులేవని. మంచం మీదవున్నంతకాలం తరచి తరచీ చూచాను. నాకు మిగిలిన యావదాస్తి యతిరాజమ్మ పేరన బ్రాస్తేనేగాని నాకు నిష్కృతి లేదనిపించింది.మీకు ఖబురు పంపుదామనుకుంటుండగా నాకు వార్త తెలిసింది యతిరాజమ్మ కాలం చేసిందని. అంత్యక్రియలు చేసేవాళ్ళవరూలేక పోతే కార్పొరేషన్‌వారే పూనుకోవలసివచ్చిందట. పాపం! నేనుచేసిన అవినీతిపనికి తుమార్పణ లేదు. కనీసం యతిరాజమ్మ వారసులు కూడ ఎవరూ లేరు, పోనీ బుణశేషాన్ని వాళ్ళకు ధారాదత్తం చేద్దామంటే!

"బాగా ఆలోచించి చూచాను. ఒక్కటే మార్గం తోచింది. భగవంతుణ్ణి ప్రార్థించాను కనీసం యిదైనా పూర్తిచేసేంతవరకు నాకు అవకాశమివ్వవలసిందని. రెండురోజులయింది పత్యం తిని. కాస్తయివ్వాళ సుళువుగా వుంది. ఉదయాన్నే మీ యింటికివచ్చాను; మీ దర్శనంచేసుకొని బుణవిముక్తుణ్ణవుదామని."అన్నాడు.

అర్థంకాక సుధాకర్ భూమయ్యవంక చూస్తూ సిగార్ ముట్టించాడు, భూమసానం యేమైనా కీలకం యిస్తుందేమోనన్న ఆశతో.

భూమయ్య కోటుచాటునుంచి నోట్లకట్టలు తీసి బల్లమీద పెట్టాడు. సుధాకర్, భూమయ్య ఈ వింత ప్రవర్తనను అర్థంచేసుకో ప్రయత్నించసాగాడు.

"అయ్యా యతిరాజమ్మ బాకీ ఈనాటివరకు వడ్డీతోసహా ఏడు వేల అయిదువందలు అయింది. కాలదోషపు వాదనతో అది నీటిపాలయింది. ఈ పాపానికి నిష్కృతికై ఒకటే మార్గముంది." అన్నాడు.

"ఏమిటిది?"అన్నాడు సుధాకర్ అనుమానంగా.

"ఆనాడు మీరుకూడ పాతప్లీడరుగారి వలెనే కేసులో బలంలేదని అనిఅంటే బుణం తీర్చుకుని విముక్తుడనయ్యేవాడిని. లాపాయింటు వుందనే సరికి నా

కాలదోషం

విద్రోహానికి, అవనీతికి దాన్ని వినియోగించుకున్నాను. ఈనాడు నాపాపం పరిహారం గావాలంటే, దానికి మార్గం చూపించ కలిగిన మీకే ఈఋణ భారాన్ని తీర్చదలచుకుంటున్నాను. కాలదోషం పట్టించ గలిగిన నైతిక బాధ్యతను, న్యాయవాదులైన మీరే ఈ భారాన్ని వహించవలసి వుంటుంది. కాన యతిరాజమ్మ పరంగా ఈ రూపాయలు మీరు తీసుకుని సద్వినియోగం చేయండి. నన్ను ఋణవిముక్తుణ్ని చేయండి." అని అంటూ భూమయ్య సుధాకర్ ముందుకు నోట్ల కట్టలను తోశాడు.

భూమయ్యాలోని ఈ అనిర్వచనీయమైన నైతిక విజ్ఞానానికి, మార్పుకు, సుధాకరునికి చాల ఆశ్చర్యం కలిగింది!అయ్యో! ఆనాడు తాను అన్యాయమైన కేసు పట్టనన్న పట్టుదలను ఎందుకు సడలాడా అని విచార పడసాగాడు. భూమయ్య అన్నట్లు తాను మార్గదర్శకుడు కానట్లయితే భూమయ్య ఈ అవినీతికి పాల్పడేవాడు కాదేమో ననిపించింది. కాల దోషపు వాదనలో నైతికపతనం పొందిన భూమయ్యకు సంస్కారం కలిగింది; నైతిక విజ్ఞానం కలిగింది. తానుమాత్రం కేవలం న్యాయవాదేనా నైతిక వాదికాదా! తానుమాత్రం ధర్మానికి నీతికి బద్ధుడు కాడా! సిగార్ ఆష్ ట్రేలో నులిమాడు.

సుధాకరుని పై చెప్పిన మానిరజ మెరిగినవాడు కాన భూమయ్య సుధాకర్ తీర్పుపై ఎంతో ఆశగా చూచాడు. సుధాకర్ రొటేటింగు చైర్ వెనక్కు త్రోసి, ఛాంబర్సుకు అంటిపెట్టుకున్న గదిలోకి వెళ్లి, భార్యను పిలచాడు గట్టిగా.

వేసవి శెలవలకు తన యింటికి వచ్చిన చెల్లెలితో భార్య తమ పుట్టింటి చిన్ననాటి అనుభవాలను, కష్ట సుఖాలను సింహావలోకనం చేసుకుంటోంది. సుధాకర్ కేకవిని వచ్చింది. ప్రశ్నార్థకంగా భర్తవంక చూచింది. దూరంనుంచి మరదలు సుధాకరుని గంభీర వదనాన్ని గమనిస్తోంది!

"చెక్కు బుక్కు ఏదీ? అన్నాడు సుధాకర్ జేబులోంచి పెన్ను తీస్తూ.

పొదుపరి అయిన సుధాకర్ భార్య, అలమారలోంచి చెక్కు బుక్కు తీసియిస్తూ "ఎందుకూ?" అంది భయసంభ్రమాలతో. సుధాకర్ ధనం దుర్వినియోగం చేస్తాడని, సంసారం సంగతి బొత్తిగా పట్టదని, అతని భార్య గట్టి నమ్మకం. అందుకని దాన ధర్మాలు విరాళంగా, చెక్కుల రూపంగా పోకుండా, ఆమె దగ్గర వుండి ఆడిట్ చేస్తూంటుంది.

చెక్కుమీది అంకెలు చదివింది. పదిహేను వందలు. తన కళ్ళను తాను నమ్మలేకపోయింది.

"ఏదీ! భూమయ్యగారు ఇచ్చిన వుంగరం ఇయ్యి." అన్నాడు.

భయంతో తీసియిస్తూ "ఏమిటిదంతా? ఎవరికీ? ఎందుకూ?" అంది చెక్కుమీది అంకెలను మాత్రమే అర్థం చేసుకోగలిగిన సుధాకరుని భార్య!

సమాధానం చెప్పకుండానే సుధాకర్ ఛాంబర్సులోకి వెళ్ళాడు.

"భూమయ్యగారూ! మీ ఈ నైతిక సంస్కరణకు, విజ్ఞానానికి నానమోవాకములు. మీరు నాకు కళ్లు తెరిపించారు. అవనీతికరమైన కేసులు పట్టగూడదని — తప్పు చేస్తేకాని అనుభూతి కలగదని మీ కేసునువాదించి కాలదోషం పట్టించడంతో నాకు ఈ అనుభూతి కలిగింది. మీరు యతిరాజమ్మ ఋణభారాన్ని నాకు యిచ్చి ఋణ విముక్తుల మవుదామనుకుంటూ నాకు చక్కని నీతిపాఠాలు నేర్పారు. ఇంకా నా కాలు జారనీయకండి. ఇదుగో మీరు నాకు మూడు కోర్టులలోను యిచ్చిన ఫీజుకు చెక్కు, విజయ చిహ్నంగా యిచ్చిన వుంగరం, ఈవిడువేల అయిదువందలు. మీది ఋణభారం అయితే, యివి నాకు తీరని ఋణభారాలు. ప్రస్తుతం ఋణగ్రహీతలులేరు గనుక ఈ మొత్తాన్ని అనాథశరణాలయానికి సద్వినియోగం చేయమని, యతిరాజమ్మ పేరిట దానం చేయండి". అంటూ, బలవంతంగా బల్లమీద వున్న భూమయ్య తలపాగాలో నోట్ల కట్టలను పదిహేనువందల చెక్కును, ఉంగరాన్ని వుంచాడు సుధాకర్.

భూమయ్య దిగ్భ్రాంతుడయ్యాడు. అయిదు నిమిషాలు ఆగాడు. సుధాకర్ యింకొక్క సిగార్ వెలిగించాడు. భూమయ్య సుధాకరుని అర్థం చేసుకోగలిగాడు.

"ప్లీడరుగారూ! మీరందరిలాంటి న్యాయవాదులుకారు. మన యిగువురి జీవితపుములుపులకు చిహ్నంగా మాత్రం ఈ వుంగరాన్ని మీరు వుంచుకోండి." అంటూ బలవంతంగా సుధాకరుని వ్రేలికి వుంగరం తొడిగి బూట్లు చప్పుడు చేసుకుంటూ మేడమెట్లు దిగి భూమయ్య ప్రకృతిలోనికి నిష్క్రమించాడు.

"చూడవే చెల్లెలా! వారెప్పుడూ యింతే! ఇట్లాగే అంతా నాశనం చేస్తున్నారు. పెళ్ళికెదిగిన పిల్లవుందనయినా వారికి ఆలోచన లేదు." అంటున్న భార్య మాటలు ఛాంబర్సులోనికి పెడస్టల్ ఫాను గాలిని తోసుకుంటూ వచ్చాయి.

సుధాకర్ అదోవిధంగా నవ్వుకుంటూ సిగార్ ఆష్ ట్రేలో నులిమి, పెడస్టల్ ఫాను స్పీడు హెచ్చించాడు.